

SADOVEANU ȘI «INSEMNĂRI IEȘENE».

După un timp de agonie, «Viața Românească», care de altfel încetase de a mai fi ceiace fusese, s'a mutat la București și Iașul s'a văzut deodată lipsit de orice răsunset în România întregită. Noile provincii preocupau pe toți conducătorii într'un spirit bun ori rău, dar îi preocupau; iar mai presus de toate o vertiginoasă mișcare de concentrare îngrămădea totul la București, săcătuindu-se puterile caracteristice ale provinciei. În această mișcare nechibzuită, nimeni nu se lăsa impresionat de faptul că glasul unui vechi centru de cultură — cum este Iașul — se stîngea încet, încet. Toate instituțiile ieșene începuseră, îndată după război, să decadă, și mai ales Universitatea. Neglijența cea mai condamnată o însoțea în toată activitatea ei. În loc să se întărească această înaltă instituție, pentru a servi la unificarea națională a trei ramuri de moldoveni, ea a fost părăsită și lăsată în stare de inferioritate pentru a nu-și putea îndeplini rostul său istoric. Orașul întreg a fost deasemeni neglijat în toate nevoile lui și peste el doar ruina dacă mai putea pune stăpînire. Iașul, desfundat de toată armata țării și de viața refugiului, rămăsese acum să se refacă prin propriile sale puteri — ceiace însemna o adevărată imposibilitate.

Această nefericită situație — la care se mai adăoga și ironia Capitalei, care găsea că Iașul prea decade — era simțită vag de intelectualitatea Iașului, care a și încercat să reacționeze în două rînduri după război: întâi constituind asociația «*Pro-pășirea Iașului*» și a doua oară constituind asociația «*Prietenii Universității*». Aceste reacțiuni au avut de scop, pe deoparte, să trezească atenția autorităților centrale asupra pierderii pe care țara întregă va suferi-o dacă decade Iașul și pe de altă parte

să poată la un loc energiile acestui oraș, pentru a crea din nou ceva durabil, folositor țării întregi.

Se înțelege că ceiace se impunea să fie creat în primul rînd era o mare revistă literară și științifică, prin ajutorul căreia cuvîntul Iașului să fie iar ascultat. Așa s'a ajuns la crearea revistei noastre, dar numai după ce aproape doi ani s'a discutat mereu și s'au propus tot felul de idei în legătură cu o editare de revistă. Într'adevăr, prima adunare a scriitorilor și publiciștilor hotărîți să scoată la Iași o revistă care să umple golul lăsat de «Viața Romînească», s'a ținut la 9 Noemvrie 1934 și «Insemnările ieșene» au apărut la 1 Ianuarie 1936. În toată această lungă perioadă de pregătire au fost mulți binevoitori care ne-au dat sprijin moral și îndemn entuziast, dar fără sprijinul și interesul viu desfășurat de *Sadoveanu* și *Topîrceanu* revista nu ar fi apărut niciodată și dacă ar fi apărut cumva nu ar fi rezistat nici cîteva luni. Numele acestor doi mari scriitori au dat încredere cititorilor, deși forma revistei la început era extrem de sărăcuță; iar spiritul lor artistic fin a făcut, prin selecția materialului și prin nota vie, introdusă dela primul număr, să se distingă revista noastră față chiar de unele reviste cu veche reputație și bogate în conținut.

Deși atît de zgîrcit cu timpul său, *Sadoveanu* a participat aproape la toate ședințele noastre de pregătire a revistei, punînd interes viu și luminînd mai totdeauna cu vorba lui domoală și înțeleaptă neînțelegerile, care apar ori decite ori se nimeresc mai multe capete la un loc.

Iată prima sa propunere pe care a făcut-o la 9 Noemvrie 1934 :

«O mare revistă literară și științifică este foarte necesară, dar ea se va face numai dacă se vor înțelege oamenii pe un grup de idei. Elemente productive sînt în Iași și vor fi totdeauna; ce lipsește este un anumit grad de coeziune. Dar și aceasta poate apărea dacă se găsește cineva care să facă legătura între toți. Va trebui să ne întîlnim de mai multe ori, să ne alăturăm părerile și să vedem dacă putem începe ceva comun. Sînt mulți care ar trebui să vie la o astfel de revistă și n'au venit încă și sînt alții care n'ar trebui să fie aici. Vom vedea. În discuții se vor lămuri și directivele și posibilitățile de formare ale unei astfel de reviste. Eu aș găsi că ar fi poate nimerit numele de „Dacia“, care ar indica oarecum și felul suprem al revistei, anume: unificarea sufletească a Romînilor. Am încredere deplină

în viitorul Iaşului. Iaşul a însemnat ce a însemnat nu dintr'o simplă întâmplare, ci din pricina unor condiţii adânci, care n-au dispărut toate. Şi în trecut au fost deprimări ieşene; şi în trecut au fost lamentări. După mutarea „Convorbirilor literare” la Bucureşti, a fost o atmosferă asemănătoare cu cea de azi: o plângere generală şi o teamă exprimată că se stinge Iaşul şi după un timp a apărut „Viaţa Românească”. Aşa cred că şi azi se va întâmpla.»

Revista fusese plănuită pe proporţii mari dela început şi i se prevăzuse chiar un comitet de direcţie alcătuit din şapte persoane: pentru partea literară domnii: *M. Sadoveanu, Gh. Topîrceanu, M. Codreanu şi Ionel Teodoreanu*; iar pentru partea ştiinţifică domnii: *Orest Tafrali, Const. Motăş şi Tudor Ionescu*.

Greutăţile de realizare însă au apărut imediat: mai întâi comitetul era prea mare şi nu putea funcţiona. Mai ales membrii părţii ştiinţifice absentau mereu. Apoi numele de «*Dacia*» nu se putea lua deoarece o revistă cu acest nume apărea la Bucureşti şi în sfârşit nu vedeam încă deloc cum vom dobîndi fondurile necesare publicării. În mijlocul pesimismului aproape general un singur om era optimist, răspândind în jurul lui o încredere aproape mistică şi acel om era *Sadoveanu*. Pe el nu-l tulbura problema fondurilor, nici aceia a comitetului de direcţie. Un singur lucru îl preocupa: să ajungem la închegarea unui grup însufleţit de aceleaşi idei fundamentale. El era sigur că odată stabilită armonia de vederi şi dorinţa de acţiune comună, toate se vor desfăşura dela sine. De aceia în toate adunările noastre el tot revine asupra programului şi face mereu propuneri. Din acestea au şi ieşit pînă la urmă directivele *Insemnărilor ieşene*.

Astfel la 23 Noemurie 1934 *Sadoveanu* dezvoltă, în şedinţa asociaţiei „Prietenii Universităţii”, un întreg plan de a strînge la un loc pe publicişti în jurul Universităţii. Atunci din nou el insistă asupra nevoei de apropiere între oameni pentru a se vedea dacă se poate merge împreună. „*Această apropiere trebuie făcută pe bază de principii şi idei generale. Oamenii se vor alege singuri şi acei care vor găsi că nu pot colabora se vor retrage. Alţii, chiar dacă se găsesc în neînţelegere cu acei care vor scoate revista, poate cad de acord, printr'un fel de armistiţiu pe chestiile privitoare la activitatea intelectuală ieşană.*”

O revistă mare ar trebui să cuprindă toată mişcarea intelectuală a ţării şi pe cea străină. Pe lîngă partea originală, ar

trebui să fie o parte considerabilă informativă, unde să fie analizată toată mișcarea științifică și literară românească și străină. Pentru asta ar trebui să interesăm tineretul universitar, în care găsim acuma și elemente de mare valoare și care puse la un loc pot fi extrem de utile.

Dacă gruparea de oameni se face, deabia atunci trebuie privită și problema financiară a editării revistei“.

În ședința următoare dela 30 Noembrie 1934, în care s'a început discuția organizării revistei, Sadoveanu iar revine la ideia lui de grupare a oamenilor. El spune textual: «*Mai înainte de organizare, trebuie să vedem care sînt oamenii din Iași care se pot armoniza între ei în vederea apariției unei reviste. Adunările acestea preparatorii ar trebui să fie regulate și frecventate. Trebuie să se formeze mai întâi o mare familie intelectuală. Desigur că scopul nostru este să scoatem o mare revistă vie, stîrnitoare de curent; nu un simplu magazin. Avem nevoie de un organism cu viață proprie, cu un program care țintește departe. În ceiace privește programul, am putea pune în frunte ceiace se numește «tradiție», legătura reală cu fondul nostru național. Eliminarea modelor și a formelor străine ar putea sta la bază. Să realizăm unirea sufletească între toți Romîni. Azi sîntem mai puțin uniți sufletește decît eram înainte de unirea politică. Un alt punct de program ar fi afilierea tineretului la mișcarea intelectuală. Tinerții sînt azi îndrumați greșit spre activitate politică. Rostul lor ar fi înfinit mai important într'o mișcare de intelect, o mișcare de perfecționare spirituală.*

Iată unele puncte de program. Firește pot să mai apară și altele. Dar să ne întîlnim mai întai regulat, pentru a ne cunoaște, pentru a vedea dacă putem avea idei comune. Cînd a acest fond comun va fi stabilit, atunci putem trece și la organizarea redacțională».

Și astfel după mai multe întîlniri, dorite de Sadoveanu, și la care el a participat ca un factor activ de continuă inițiativă, s'a ajuns să se admită de toți cîteva puncte de program ale viitoarei reviste. Le dau aici cu numele propunătorilor:

1. Punerea în valoare a specificului nostru național în cultură (Sadoveanu).
2. Unificarea sufletească a neamului (M. Sadoveanu).
3. Sporirea valorii umane în toate direcțiile (M. Sadoveanu).

4. Prețuirea culturii și lupta împotriva falsei culturii (*Gr. T. Popa*).

5. Criticism civilizată (*G. Topîrceanu*).

6. Educarea tineretului și antrenarea lui spre intelectualitate (*M. Sadoveanu*).

7. Lupta pentru onestitate (*G. Topîrceanu*).

8. Spiritualizare fără dogmatism (*M. Sadoveanu*).

9. Civilizarea discuțiilor și a polemicelor (*Ionel Teodoreanu*).

10. Solidaritatea Socială (*C. Meissner*).

După cum se vede jumătate din programul, abea schițat, a fost făcut de *Sadoveanu*. Au mai venit pe urmă și alte puncte de program, mai toate dezvoltate tot de *Sadoveanu*. Intre acestea :

1. Aplicarea dreaptă și hotărîtă a legilor.
2. Apărarea drepturilor individuale.
3. Apărarea instituțiilor odată adoptate de popor.
4. Înțelegerea cît mai adîncă între oameni.
5. Pacifism și luptă împotriva războiului.
6. Luptă împotriva oricărui fel de dictatură.
7. Toleranță în privința credințelor.
8. Moralizarea vieții publice și private.
9. Inbogățirea și rafinarea intelectului.
10. Sporirea simțului de dreptate socială.
11. Înălțarea pe toate terenurile a neamului nostru.
12. Sporirea umanitarismului.

La expunerea acestor puncte, admise principial de toți, s'a constatat că în practică ne vom izbi de mari greutăți atunci cînd ne vom atinge de problemele politice. Dacă oamenii s'ar putea desface de sentimentele lor și ar considera problemele politice cu răceala cu care sînt privite problemele științifice, s'ar putea admite într'o revistă expunerea tuturor ideologiilor. Eu aș fi înclinat chiar pentru o prezentare concomitentă a punctelor de vedere contrare. Dar experiența arată că o astfel de degajare a oamenilor în considerațiile politice nu-i posibilă și ne-a arătat-o și nouă chiar dela constituirea programului. Și atunci tot după părerea lui *Sadoveanu* (la care s'a raliat entuziast *Topîrceanu*) s'a luat hotărîrea de a nu se face în revistă o „luptă“ de ideologie politică de nici un fel. Problemele sociale și politice trebuiau să fie tratate din punct de vedere informativ numai și cu expunere de critici din diferite direcții.

Iar agitația politică meschină, care atunci umplea mai toată viața țării, rămânea să fie pur și simplu trecută cu vederea.

În urma înțelegerii asupra acestor puncte principale, s'a dat mandat lui *Sadoveanu* să alcătuiască în scris programul, ceiace el a și făcut. Programul a fost citit în ședința asociației „Prietenii Universității“ *dela 28 Decembrie 1934* și a fost aprobat în unanimitate. După ce a așteptat aproape un an întreg, acest program a fost publicat în fruntea revistei „Insemnări ieșene“ la 1 Ianuarie 1936, fără a i se mai aduce vreo schimbare.

Cu elaborarea programului, am putea spune că opera de pregătire a revistei s'a terminat. Am putea spune... dar trecerea la îndeplinire este totdeauna o problemă foarte grea la oamenii deprinși să vorbească mult. Căci imediat după fixarea programului au început să apară încetinelile noastre caracteristice și lipsa de decizie. Unii vroiau o aranjare perfectă în cele mai mici amănunte ale revistei, mai înainte chiar de a se fi primit primul articol. Deaceia, printre altele s'au prevăzut nu mai puțin de „*cincizeci-și-șase*“ secțiuni de selecționare a materialului, fiecare cu oamenii săi și cu regulile sale. E *dela sine* înțeles că nici una n'a funcționat vre-odată, iar șefii de secție probabil că au uitat că fuseseră șefi chiar de a doua zi. Apoi o problemă grea părea să fie mînuirea fondurilor, din care însă nici un leu nu apucase a se strînge. Ce mai discuții asupra felului de a se încasa, de a se cheltui și de a se păstra banii! La fel un timp întreg ne-a fost răpit cu tot felul de propuneri privitoare la patrimoniul revistei: că ce se va face cu „averea“ ei în caz de încetare a apariției? Noi nu aveam încă niciun gologan pus deoparte și eram îngrijați de ce se va face cu „averea“!...

O chestiune mai interesantă a fost aceia a numelui revistei. După ce s'a văzut că numele „*Dacia*“ nu-l puteam lua, a pornit o avalanșă de propuneri. *Sadoveanu* a fost de părere (ședința *dela 18 Ianuarie 1935*) să reînviem numele revistei lui *Hasdeu*: „*Romînta nouă*“ cu subtitlul „*Literatură, știință și artă*“. Alții au propus denumiri ca acestea: „*Moldova*“, „*Orientări*“, „*Drum nou*“, „*Glasul vremii*“, „*Orizonturi*“, „*Pagini literare și științifice*“.

Pe măsură ce numărul propunerilor sporea, se distînseră două tendințe: una voia un nume general care să cuprindă în el totalitatea culturii romînești; iar cealaltă voia să dea un nume legat de Iași ori de Moldova, pentru a nu fi ușor transplantată

revista la București. Atunci s'au propus : „*Revista din Moldova*“, „*Revista din Iași*“, „*Iașul*“. Nici unul din aceste titluri n'a prins, dar nici publicarea revistei nu se vedea când și cum se va putea face. În ședința dela 17 Octombrie 1935, *Topîrceanu* a pus din nou în discuție scoaterea revistei, dar fiindcă fondurile pentru o revistă mare lipseau, el a cerut să se înceapă cu o revistă mică săptămînală, în care să se arate activitatea societății „*Prietenii Universității*“. În ședința următoare la 3 Noembrie 1935, *Sadoveanu* se alătură părerii lui *Topîrceanu* și cere grăbirea editării. El mai face și propunerea ca toți membrii asociației „*Prietenii Universității*“ să facă subscripții anuale de cîte 1000 și 500 lei.

În frunte s'a înscris și a și plătit pe loc subscripția chiar *M. Sadoveanu*. Subscrierea în acea ședință a trecut de cincizeci de mii lei, ceiace ne-a dat imediat curajul de a începe. În aceeași ședință, *Topîrceanu* a propus numele de „*Insemnări ieșene*“ prin analogie cu revista pe care o scosese mai înainte el cu *Sadoveanu* și care se numea „*Insemnări literare*“. *Sadoveanu* a primit acest nume și după propunerea mea s'a admis ca direcția acestei reviste — care trebuia oarecum să prepare drumul pentru cealaltă mare — s'o aibă *Sadoveanu* și *Topîrceanu*. Deacum încolo totul părea fixat și nu rămînea decît să se adune articole. În vederea aceasta, am început a ne întîlni la Institutul de Anatomie în trei (*Sadoveanu*, *Topîrceanu* și cu mine). Uneori făceam și două ședințe pe săptămîină. Fiecare amănunt de publicitate era o bătaie de cap. Cum să fie hîrtia, cum să fie scris titlul, ce fel de literă să întrebuițăm, cîte numere să tipărim, etc., etc. Mai întîi, ne-am convîns repede că chiar săptămînal să scoatem revista va fi cam greu, dacă trebuie să i se dea un grad înalt de seriozitate. Ne-am oprit la ideea de-a o scoate la două săptămîni odată și în proporții foarte modeste (două coli numai). În privința materialului, ne oprirăm la ideea de a da articole scurte, dar vii, și multe note care să poată fi în același timp adevărate critici sub formă literară. Primele selecții au fost foarte greu de făcut, pentru că trebuia stabilit un tip anumit de orientări. În toate aceste momente grele, *Sadoveanu* și *Topîrceanu*, fiecare în felul său deosebit, au adus o contribuție neprețuită, grație căreia revista și-a făcut faimă bună chiar dela început. *Topîrceanu* se agita mereu și era plin de îndoieli. El voia perfecția deplină dela prima pagină. *Sadoveanu* era mereu

calm și optimist. Siguranța lui sufletească era imperturbabilă și așa a rămas tot timpul. De multe ori, în greutățile pe care le-am întâlnit, această siguranță ni s'a comunicat și nouă, ajutându-ne foarte mult.

Totul părea definitiv aranjat, când într'o după amiază de Decembrie, *Topîrceanu* veni la mine pe neașteptate și după câteva momente de pregătire îmi spuse brusc :

— Doctore, eu cred că și dumneata trebuie să fii împreună cu noi la revistă.

— Apoi, sint. De tot ce-o fi nevoie la lucru, n'aveți nici o teamă, voi fi acolo.

— Apăi nu așa. Nu numai cu munca, dar și cu cinstea. De ce să fim numai noi pe copertă și dumneata nu ?

— N'am vrut anume să-mi iau un rol de conducere la revistă, pentru că s'ar zice că eu de asta mă zbat ca să-mi văd numele, cum zici dumneata, pe copertă.

— Da ce te potrivești ! Ce, noi ne luăm după ce «s'ar zice» ? Am vorbit și cu *Sadoveanu*. Are să vie și el pe aici. Eu nu vreau altminteri.

Intr'adevăr a venit și *Sadoveanu*, bătut de vînt la față și plin de sănătate. Am discutat noi ce-am discutat pînă cînd *Topîrceanu* spuse de-odată :

— Coane Mihai, am vorbit cu doctorul și cred că e mai bine așa ca să fie și el cu noi.

Atunci *Sadoveanu*, întorcîndu-se spre mine cu niște ochi de-o limpezime safirie, zise cu cea mai firească expresie de sinceritate :

— N'am nimic contra și eu merg bucuros cu dumneata. Numai că eu i-am spus lui *Topîrceanu* și-ți spun și dumnetale : nu lucrez cu nimeni decît dacă ne leagă o adevărată prietenie. De dumneata mi-i frică pentru că te știu cam impulsiv și n'aș vrea să ne pomenim așa de-odată că faci vre-o afirmație ori pornești ceva care să nu se potrivească scopurilor revistei.

— Eu anume nu am umblat să intru în comitetul de conducere și pot să dau aceiași muncă rămînînd numai în redacție. Dar în ceiace privește prietenia nici eu nu pot să mă apropiu decît de cei pentru care simt o reală simpatie.

Așa a ieșit comitetul de conducere al «Insemnărilor ieșene» și așa a ieșit și revista.

În primul an, în care au stabilit în publicistica romînească

o precizie de apariție nemăfintilnită, *Sadoveanu* a dat un timp enorm revistei. A selecționat material, a făcut corecturi (pentru a stabili o anumită ortografie), a scris literatură și articole diverse, a scris note, a făcut recenzii. Mereu era când la tipografie, când la redacție (Institutul de Anatomie). El puneă interesul cel mai mare, făcând observații asupra diferitelor greșeli strecurate. În adunările săptămânale, când veneau la redacție colaboratorii, toată lumea râdea, discuta, făcea gălăgie, numai el sta și corecta mereu. Spiritul viu al lui *Topîrceanu* și interesul tenace al lui *Sadoveanu*, desfășurat în primul an de apariție al revistei, i-au asigurat valoarea ei.

Răsunetul «Insemnărilor ieșene» a fost, la început, variat. În cercurile serioase ea s'a impus din primul moment și numele lui *Sadoveanu* și *Topîrceanu* au însemnat o mare garanție. Dar în fața mulțimii superficiale ea se prezenta foarte dezavantajos din pricina numărului de pagini. Oameni — care ar trebui, după funcție, să fie intelectuali — judecă tot după semne exterioare și emit sentințe fără să cunoască conținutul. Așa de pildă un medic-primar de prin Bacău, după o conferință a mea, ținută în orașul său, din discuție în discuție află că eu am oarecare legătură cu o revistă care apare la Iași și se numește «Insemnări ieșene». În plină sinceritate îmi spune că a văzut revista la o tutungerie și :

— Drept să-ți spun eram cit pe ce s'o cumpăr. Chiar scoșesem punga, când după ce am luat-o în mână, m'am răzgîndit : prea era mititică domnule !

La fel i s'a întâmplat lui *Sadoveanu* cu un venerabil domn, de familie mare, om care se «picquează» de intelectualism. Întîlnindu-l la un club, vede că domnul tot îi dă fircoale și în sfîrșit vine și la chestie :

— Uite ce, am văzut că scoți o revistă.

— Da, scot.

— Ei, să știi că nu-i bună. Nu face. Păcat de gloria Iașului, să ajungă la treizeci și două de pagini. Și dă-i și dă-i, începe omul o argumentare nesfîrșită, pentru a dovedi că s'au răsucit în morminte oasele lui *Asachi*, *Aleksandri*, *Kogălniceanu*, *Russo*, *Negruzzi*, *Maiorescu* și ceilalți.

— Înțelegi că dumneta porți o mare răspundere. Ori scoatem o revistă mare, frumoasă, demnă de Iași, ori mai bine ne lipsim. Ascultă-mă pe mine, nu face s'o mai scoți.

Și cum *Sadoveanu* tot tăcea mereu, iar omul voia un rezultat precis, îl mai întreabă odată :

— Ei ce zici ?

— Zic că nu ne potrivim în păreri.

Acest ton flegmatic al primului director al revistei, s'a comunicat și «Insemnărilor ieșene», care azi au ajuns la locul de cinste cuvenit și care persistă în sentimentele optimiste și de bunăvoie între oameni așa cum a făcut o viață întreagă *Mihail Sadoveanu*

GR. T. POPA.
